

Poliitikakujundamise uuringud muutuvad järjest teadmus- ja analüüsipõhisemaks

Selleks, et muuta poliitikakujundus ministeeriumis teadmus- ja analüüsipõhisemaks, käivitasime 2025. aastal 14 uut teadusuuringut. Neist kolme rahastati lisaks ministeeriumi eelarvele ka Haridus- ja Teadusministeeriumi programmist RITA+ ja kaht Keskkonnainvesteeringute Keskuse kliima ja energiapoliitika uuringute programmist.

2025. aastal alustas Haridus- ja Teadusministeerium ministeeriumite valdkondlike teadustöö rahastussüsteemi ümberkorraldamist. Poliitikakujunduseks vajalikke strateegilisi uuringuid saavad ministeeriumid alates 2027. aastast tellida läbi uue strateegiliste uuringute programmi (SUP). Programmi eesmärk on tugevdada teaduse rolli suurte ühiskondlike probleemide lahendamisel. Mullu oli peamine väljakutse suunata programm ministeeriumi valdkondliku teadus- ja arendustöö vajadustest lähtuvasse formaati.

Toidujulgeoleku tagamise üks sõlmküsimusi on oskus prognoosida kriise ja hinnata riske ning töötada välja nende ennetamiseks efektiivsed ja kulutõhusad meetmed. Prognoosimudelite loomisel ja riskihindamise meetodikate arendamisel on määrava tähtsusega teaduspõhisus. Olulisemad mullu alguse saanud strateegilised uuringud keskendusid just prognoosi- ja riskihindamise mudelite väljatöötamisele. Uuringuid rahastatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi programmist RITA+.

Strateegilisest vaatest tehtav uuring keskendub loomataudidele prognoosimise ja seire mudeli arendamisele sigade Aafrika katku näitel. Uuringu eesmärk on luua andmepõhine mudel, mis võimaldaks prognoosida loomataudide leviku riski ja määrata ohutasemeid. Diferentseeritud ohutasemed võimaldavad kehtestada kõrgema riskiga kohtades rangemaid ja madalama riskiga kohtades leebemaid bioturvalisuse nõudeid ja ennetusmeetmeid, selmet nõuda kõikjal ühtsete reeglite järgimist. Nii saab paremini ennetada suuri haiguspuhanguid, kuid samal ajal vältida ka liigseid piiranguid piirkondades, kus oht on väike. Uuring analüüsib ka Eestis kehtivaid ja rahvusvahelisi bioturvalisuse nõudeid ning annab soovitusi, millised meetmed oleksid Eesti tingimustes kõige mõjusamad. Taudipuhang ei tähenda ainult loomatervishoiu probleemi, vaid ka ettevõtete sissetulekute langust, lisakulusid ja mõnikord tootmise pikemaajalist seiskumist. Algatatud uuringu eesmärk on töötada välja majandusliku mõju hindamise meetodika, mis aitaks pärast taudipuhangut võtta proportsionaalseid taastamismeetmeid.

Põllumajandus- ja Toiduameti tellitud uuring loob toidusüsteemi tervikliku riskimudeli. Praegu hinnatakse Eestis loomade, taimede, toidu, keskkonna ja inimtervise suhtes esinevaid riske suuresti eraldi ning eri asutustes. Tulemuseks on killustatud pilt. Igaüks näeb oma osa, kuid süsteemseid haavatavusi ja riskide koosmõju on raske märgata. See seab ohtu toidujulgeoleku, sest kriisid tekivad sageli just mitme teguri koosmõjul. Uuringu eesmärk on siduda olemasolevad andmed (registrid, seire, järelevalveandmed, tootmisandmed, keskkonna- ja terviseandmed) ühtseks ja arusaadavaks riskipildiks ning luua põhimõttest „Üks tervis“ lähtuv riskimudel. See aitab riigil paremini otsustada, millised riskid on kõige kriitilisemad ning kuhu suunata ressursse seireks ja järelevalveks. Lisaks toetab terviklik riskimudel ka riskipõhist järelevalvet: kontrollida saab rohkem suurema riskiga kohti, vähendades samal ajal ettevõtjatele tarbetut

dubleerimist ja koormust.

Toiduinnovatsiooni turule jõudmise kitsaskohtade analüüs

2025. aastal oli ministeeriumi jaoks toidujulgeoleku ja varustuskindluse vaates oluline küsimus, kuidas tagada see, et innovatsioon Eesti toidusektoris jõuaks turule ohutult, kuid ka piisavalt kiiresti. Toidujulgeolek ei sõltu ainult põllumajandustoodangu mahust, vaid ka sellest, kui paindlik on meie toidusüsteem kriisides – kas ettevõtted suudavad arendada uusi koostisosi ja alternatiivseid tootmistehnoloogiaid? Just seetõttu alustasime 2025. aastal tööd selle nimel, et luua võimalused eksperimenteerida toitudega, mis vajavad turule toomiseks luba, ja kaardistada kitsaskohad lubade taotlemisel. Tulemuse koondasime memorandumisse, mis annab ülevaate kehtivatest nõuetest ning võimalikest lihtsustustest.

Paljud toidud ja toidu koostisosad vajavad enne turuleviimist luba Euroopa Liidu tasandil – nt uuendtoit, lisaained, lõhna- ja maitseained, ensüümid ja geneetiliselt modifitseeritud toit. Suurem osa nõudeid loaga toitudele tulenevad liidu otsekohalduvatest õigusaktidest. Peale EFSAlt (Euroopa Toiduohutusamet) loa taotlemise sujuvamaks muutmise võimaluste soovisime kaardistada ka seda, kuidas saaksime ettevõtjaid lubade taotlemisel kohalikul tasandil toetada.

Eraldi oli fookuses uuendtoit (ingl *novel food*), milleks loetakse toitu või toidu koostisosa, mida ei olnud Euroopa Liidus enne 15. maid 1997 märkimisväärselt inimtoiduks kasutatud ning mida tohib turule lasta

üksnes pärast Euroopa Komisjonilt loa saamist EFSA teadusliku ohutushinnangu alusel. Analüüsides ja turuosaliste kogemusest selgub, et kuigi seadusandlus võimaldaks loani jõuda umbes 18 kuuga, venib protsess praktikas keskmiselt ligi 30 kuuni ning tõendusmaterjali kogumine kujuneb väga kulukaks. Probleemiks on taotluste ebaühtlane kvaliteet, mis teeb menetlused ebatõhusaks, kuna korduvalt tuleb küsida lisateavet. Näiteid toodud põhjustest: juhendite keerukus, piiratud sisuga eelnõustamine ning läbipaistvusest tuleneva uuringust etteteavitamise kohustuse ebakorrektna täitmine. Toidujulgeoleku vaatest tähendab see seda, et sektoril on raskem kiiresti kohaneda ning uute lahenduste kasutuselevõtt jõuab turule aeglasemalt.

Lisaks töid tootjad probleemina välja selle, et liidus kehtiv õigusraamistik ei võimalda loamenetlusega toitu enne loa saamist turul katsetada (sh ka tasuta pakkumise kaudu), mistõttu jääb tarbijatelt varane tagasiside sageli saamata. Euroopa Liidu tasandil kaalutakse mõtteid, kuidas luua selleks kontrollitud võimalusi, näiteks nii-öelda regulatiivliivakasti-laadsed lahendused, kuid praegu neid mehhanisme veel pole.

2025. aastal tehtud töö loamenetlusega toitude valdkonnas sidus ühte kaks meie kui ministeeriumi eesmärki: toidujulgeoleku ja toidu varustuskindluse tagamine ning asjaajamise lihtsustamine. Kui ettevõtjad saavad suurema selguse küsimuses, kuidas tooteid ohutult katsetada ning loamenetluseks korrektselt valmistada, siis jõuavad ka uued toidulahendused kiiremini turule.

Viimati uuendatud 08.04.2026